

א בקרבן מרא יי ית
עמא ויה ארעא: ג
וארעא ויה עדיא
וריקניא וזיטכא על אפי
תדומא ורזחא מן קרמ יי
מזעמא על אפי מלא: ג
ואמר יי לוי גהורא ויה
גהורא: יי ויהא יי ית
גהורא ארו עם ואפריילי יי

פנינו תר-גום יונתן

פרשת בני תשא

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן מן עזיאל

הרב מאיר שמרד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- ד ..... ורחצו אהרן ובגיו עֲצֵנו ♦ האם נטלו מהכיור באמצעות כלי? או באופן ישיר? .....
- ה ..... לעשות את השבת ♦ האם עונג שבת היא מצוות עשה דאורייתא? .....
- ז ..... לחת העדת ♦ מאיזה חומר היו הלוחות הראשונות? .....
- ח ..... ויחל עשה ♦ פירוש לשון ויחל .....
- ט ..... וירא את העגל ♦ מדוע החליט משה לבסוף לשבר את הלוחות? .....
- יא ..... בשער הצנה ♦ היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר? .....
- יב ..... משער לשער בצנה ♦ מהו משער לשער? ומאיזה דין נהרגו הזובחים לעגל? .....
- יג ..... ויטחון – וישק – ויפל מן העם... כשלישת אלפי איש ♦ כיצד נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש ביום אחד? .....
- יד ..... עלאו ידכם ♦ האם בני לוי הוצרכו לכפרה על שהרגו איש את אחיו כהוראת משה? .....
- טו ..... עחני נא עספרך ♦ מאיזה ספר? .....
- טז ..... לך עלה עזה ♦ מה פירוש המילה 'עלה'? .....
- יז ..... כי לא אעלה בקרבך ♦ האם נסתלקה השכינה לאחר חטא העגל? .....
- יח ..... ויתנצלו בני ישראל את עדיכם ♦ האם הכתרים שקיבלו מהר סיני היו חפץ גשמי או רוחני? .....
- יט ..... והיה כל מבקש יי ♦ מיהו הנקרא 'מבקש השם'? .....
- כ ..... והביטו אחרי עשה עד באו האהלה ♦ הבטה זו לשבח או לגנאי? .....
- כא ..... ודבר יי אל עשה פנים אל פנים ♦ האם כוונת פסוק זה כפשוטו במראה פנים אל פנים? .....
- כב ..... הודעני נא את דרכך ♦ מדוע היה נחוץ למשה לדעת עתה את דרכי ה'? .....
- כג ..... פני ילכו והנחתני לך ♦ המתן לי עד שיעברו פנים של זעם! .....
- כד ..... נגד כל עמך אעשה נפלאות ♦ נפלאות לעם? למשה? או לזרעו של משה? .....

פרשת כי תשא

וְרַחֲצוּ אֶהָרֶן וּבְנָיו מִמָּנֹה • האם נטלו מהכיור באמצעות כלי? או באופן ישיר?

(שימות ל, יט) וְרַחֲצוּ אֶהָרֶן וּבְנָיו מִמָּנֹה אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:

מהו 'ממנו'? ישירות מהכיור או מהכיור דרך נטלה?

נחלקו בזה הראשונים, הבה"ג (ספ"ו דברכות) והרמב"ם (בפירוש המשניות) סבורים שקידוש ידים היה דרך הדדים של הכיור, ולא דרך כלי שרת.

ואילו הראב"ן (חולין רעא) ועוד, סבורים שהקידוש נעשה באמצעות נטלא. [את דעת הראב"ן דייק מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (נחל איתן עמ' רנט) ממה שביאר, מדוע נוסח הברכה שתיקנו חז"ל לברך בשעה שנוטל את ידיו, הוא 'על נטילת ידים' ולא 'על רחיצת ידים'? וביאר שהיות ובמקדש היה כלי ששמו 'נטלה' וממנו נטלו הכהנים ממי הכיור, לכן תיקונו לברך על נטילת ידים, והוקבעה ברכה זו על כל נטילת ידים (אף לפת)].

בת"י משמע כדעת הראב"ן:

**וְיִסְבֹּן מִנֵּיהּ בְּנֹטְלָא דְכִיָּא, וְיִקְדְּשׁוּן בְּמוֹהֵי אֶהָרֶן וּבְנָיו יַת יְדֵיהוֹן
וְיַת רַגְלֵיהוֹן:**

[ויקחו ממנו בכלי טהור, ויקדשו במימיו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם].

ממה שת"י הוסיף 'נטלא' משמע שסובר שקידוש ידים ורגלים מהכיור היה דרך כלי שרת'.

והכלי צריך להיות קדוש כדי לא לטמאות את המים. אכן ישנם גירסאות שגרסו בת"י: 'נטילא דכיא', והיינו שמדבר על הנטילה ולא על הכלי הנוטל, אולם עצם הלשון נטילה הוא על שם הנטלא כמבואר בראב"ן הנ"ל, ועיין בפירושו יונתן שביאר בזה ביאורים אחרים.

והנה מה שאנו נוטלים ידים לסעודה בכלי, הוא מתקנת חכמים. ומובא במשנ"ב (קנט א) שתקנה זו הסמיכו חכמים לקידוש מי חטאת שהיה בכלי, או לקידוש ידים ורגלים שהיה בכלי, ובזה נחלקו השיטות הנ"ל האם כלי הכוונה לכיור עצמו שהיה 'כלי', ולא צריך נטלה או שבעי' נטלה וממנה יטלו מהכיור. (ולכו"ע בנטלא כשר וכך היה נוטל הכה"ג ביוה"כ כדאיתא ביומא). ועיין בתורת הבית להרשב"א (עמ' עב בצוה"ד) שהאריך בזה.

לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת • האם עונג שבת היא מצוות עשה דאורייתא?

**(שמות לא, טז) וְשִׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת
לְדַרְתֶּם בְּרִית עִוְלָם:**

**מה הכוונה 'לעשות את השבת'? הלא על זכירת ושמירת השבת כבר נצטוו
בעשרת הדברות?**

האב"ע פירש: "שישמרו ימי השבוע שלא ישכחו אי זה יום הוא שבת. ושיתקן צרכיו ודרכיו ביום הששי כדי שישמור השבת ולא יחללנה". וראה באוה"ח הק' פירושים רבים מהו 'לעשות את השבת'.

בת"י מבואר פירוש חדש:

**וַיִּנְטְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שַׁבְּתָא, לְמַעַבְד תַּפְנוּקֵי שַׁבְּתָא לְדַרְיָהוֹן
קַיִים עִלָּם:**

[ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות תפנוקי השבת לדורותם ברית עולם].

ת"י מבאר שבפסוק זה נצטוו בני ישראל על **מצוות עונג שבת**, והחידוש הגדול בדבריו הוא שמצוות עונג שבת היא מצווה **דאורייתא** ולא מדברי קבלה. (וכך דייק הבן איש חי - רב פעלים ח"ג או"ח כב).

בגמרא למדו את מצות עונג שבת מהפסוק בישעיה (נח, יג): "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד". וכך אמרו במסכת פסחים (סח:): אמר רבה בשבת כו"ע מודו דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד. וכן בגמ' במסכת שבת (קיה:): למדו מפסוק זה את מצוות עונג שבת, הרי שמצוות עונג שבת היא מדברי קבלה.

וכ"כ הרמב"ם (הלכות שבת פרק ל"א) ששני מצוות הם מדברי **תורה** - זכור ושמור. ושני מצוות הם מדברי **קבלה** - כבוד ועונג שבת.

אולם ת"י כאן סבור שהיא מצווה דאורייתא, וכן מצינו גם ברשב"א בתשובה (ח"ג סימן קכז) שישנה דרשה גמורה ללמוד דין זה אך מפסוק אחר - "למען תלמד".

הנפק"מ מנדון זה היא מה שנפסק בשו"ע (או"ח סימן ס) להלכה, שמצוות צריכות כוונה. ובמשנ"ב (שם סק"י) הביא מהמג"א שדין זה לעיכובא **רק במצוות דאורייתא**, אך במצוות דרבנן אין זה מעכב. ונמצא שישנה מחלוקת האם במצוות עונג שבת הכוונה מעכבת או לא.

יש לציין שיש הסבורים שדרכו של תרגום יונתן בהרבה מקומות להסמיך אקרא דרשות חז"ל, ואף שלא מזכיר שהם דרשות חז"ל, מ"מ כוונתו להסמיך אקרא ולא לחדש שכך נאמר בפשט הכתוב, ואם כן אין להוכיח מכאן שסבור שהיא מצווה דאורייתא.

לַחַת הָעֵדוּת • מאיזה חומר היו הלוחות הראשונות?

(שימות לא, יח) וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת לַחַת אֲבָן כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹקִים:

מאיזה חומר, ומנין נלקח החומר ממנו נעשו הלוחות הראשונות?

בת"י מתבאר הדבר:

וַיְהִי לְמֹשֶׁה כַּד פָּסַק לְמַלְלָא עֲמִיּוּה בְּטוֹוֹרָא דְּסִינַי, תְּרִין לִזְחִי סְהַדוּתָא, לִזְחִי דְּאֲבָן סְפִירְדִּינֹן מִכְּבוֹדִּי יְקָרָא, מִתְּקַלְהוֹן אַרְבְּעִין סְאִין, כְּתִיבִין בְּאֶצְבָּעָא דִּי:

[ויתן למשה כאשר פסק לדבר אתו בהר סיני, שני לוחות העדות, לוחות של אבן ספירדנזן מכסא הכבוד, משקלם ארבעים סאה, כתובים באצבע אלוקים].

מבואר בתרגום יונתן שבניגוד ללוחות השניות שאמר הקב"ה למשה "פסל לך", ונעשו מחומרים הנמצאים כאן בארץ, הלוחות הראשונות נעשו מאבן ספירדנזן של כסא הכבוד.

כך גם פירש תרגום יונתן את הפסוק בפרשת וזאת הברכה (דברים לד, יב): 'וְלִכְל הֵיךְ הַחֲזָקָה וְלִכְל הַמּוֹרָא הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל'. שהמורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, הוא מה ששבר את הלוחות אשר היו כבדות ביותר, מפני שהיו עשויות מאבן ספירדנזן ומשקלם היה ארבעים סאה. וכן כתב גם בתחילת פרשת ואתחנן (דברים ד, ג).

מאיך בתרגום יונתן בהמשך פרשת ואתחנן (דברים ה, יט) כתב, שהלוחות הראשונות היו מאבן שִׁישׁ: וכך מתרגם את הנאמר - "וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלַי":

וְהָוָה קָל דְּבִרָא מְחַפְתִּיב עַל תְּרִין לִזְחִי מְרְמִירִין. וַיְהִינֹן לִי. [והיה קול הדברות נכתב על שני לוחות שיש. ויתנם לי].

'לזחי מְרְמִירִין' פירושו לוחות שִׁישׁ. וצ"ע שכאן סתר משנתו בכל המקומות הנ"ל שכתב

שהלוחות היו מאבן סנפירנון. וצ"ע.

מקור לכך שהלוחות היו מאבן ספיר מכסא הכבוד, מצאנו גם במדרשים:

*לוחות אבן - אמרו רז"ל מכסא הכבוד נחתכו והם ספיר, וכן הוא אומר
 "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" (שמות כד, י) ואומר: "כמראה
 אבן ספיר דמות כסא" (יחזקאל א, כו) (מדרש לקח טוב)*

*ושני לוחות העדות בידו - בא וראה כמה גדול כוחו של משה, אמר
 ר' יהודה הלוחות משקל ארבעים סאה היו ושל סנפירינון היו, והיו
 נמשכים על ידו כדבר קל. (תנחומא סי' כו)*

וַיַּחַל מֹשֶׁה • פִּירוּשׁ לְשׁוֹן וַיַּחַל

**(שמות לב, יא) וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו וַיֵּי אֶלְקִינוֹ וַיֹּאמֶר לְמָה יְיָ יַחַדְהָ
 אֶפְרָיִם בְּעַמּוּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּכְחַ גְּדוֹל וּבְיַד חֲזָקָה:**

מה פירוש הלשון 'ויחל'?

בחז"ל מצינו שפירשו את לשון "ויחל" בכמה לשונות. בספרי (ואתחנן כו) למדו מכאן שתפילה נקראת חילוי. (וכך תירגם אונקלוס 'וצלי' - ועיין באב"ע רמב"ן וחזקוני שדנו על איזה תפילה מדבר הפסוק). מאידך בגמ' בברכות (לב.) פירשו מלשון חלחלה כלומר שהתפלל בלב שלם עד שאחזתו חלחלה:

*ויחל משה - תניא רבי אליעזר הגדול אומר, מלמד שעמד משה
 בתפילה לפני הקב"ה עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו אמר רבי
 אליעזר אש של עצמות...*

ת"י מתרגם ג' פירושים ללשון ויחל:

וְאֶתְחַלְחַל מִשֵּׁה מִן דְּתִיתָא, וְשִׂדֵי לְצִלְאָה קָדָם יְיָ אֱלֹהֵיהּ וְאָמַר,
 לָמָּא יְיָ יִתְקַוֶּף רוּגְזָךְ בְּעַמְךָ דְּהַנְּפַקְתָּ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, בְּחֵיל רַב
 וּבִידָא תְּקִיפָא:

[ויתחלחל משה מן הכעס, והתחיל להתפלל לפני ה' ואמר למה ה' יתחזק
 רוגזך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה].

ת"י מפרש את לשון ויחל בג' פירושים: א. חלחלה אחזתהו. (מכעס ה' ולכן) ב. התחיל ג. להתפלל
 (מלשון חילוי - שהוא ג"כ משורש חלה).

בשונה מהגמ' ברכות הנ"ל, שהחלחלה היתה מחמת התפילה - שהתפלל עד שאחזתו
 חלחלה. מפרש ת"י שהחלחלה במשה לא מן התפילה היתה, אלא מן הכעס של הקב"ה
 ומשום כן התחיל להתפלל.

וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֹל • מדוע החליט משה לבסוף לשבר את הלוחות?

(שמות לב, יט) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֹל וּמַחֲלַת
 וַיַּחַד אֶף מִשֵּׁה וַיִּשְׁלַף מִיָּדָיו אֶת הַלְּחֹת וַיִּשְׁפֹּר אֹתָם תַּחַת הַהָר:

מדוע שבר משה את הלוחות במחנה? מה השתנה בין מה שסבר מתחילה
 כשלקח את הלוחות למרות ששמע מה' שבני ישראל עשו עגל?

האברבנל מפרש שמשה רצה שבני ישראל יראו בשבירת הלוחות בכדי שיצטערו על
 איבודם, כי אין דומה הצער על לוחות שכבר ניתנו ונשברו לצער על לוחות שכלל לא הגיעו.

בת"י מתבאר אופן אחר:

וְהוּהוּ כַּד קָרִיב מִשָּׁה לְמִשְׁדִּיתָא, וְחָמָא ית עֵיגְלָא וְחִינְגִין בִּידִיהוֹן
 דְּדִשְׁעִיא מְחַנְגִין וּמְגַחְנִין קְדָמוּי וְסִטְנָא הָוּה בְּגִיזָה מְטַפֵּז וּמְשׁוּזָד
 קְדָם עָמָא, וּמִן יד תְּקַף דְּתַח רוּגִיזָה דְּמִשָּׁה וְטַלְק מִן יְדוּי ית לִזְחִיא
 וְתַבְדַּר יתְהוֹן בְּשִׁיפּוּלִי טוּזָדָא בְּרַם כְּתַבָּא קְדִישָׁא דִּי בְּהוֹן הָוּה פְּרַח
 וְטִיִּים לְאוּיִד שְׁמִיִּיא וְהוּה צוּזַח וְאָמַד חֲבַל עַל עָמָא דְּשָׁמְעוּ בְּסִינִי
 מִן פּוּם קוּדְשָׁא, לֹא תַעֲבָדוּן לְכוּן צְלָם וְצוּזָה וְכָל דְּמוּי וְלִסּוּף
 אֲרַבְעִין יוֹמִין עֲבָדוּ עֵיגְלָא מִתְּכָא דְּלִית בֵּיה מִשְׁשָׁא:

[ויחי כאשר התקרב משה למחנה, וראה את העגל ומחולות בידיהם של
 הרשעים, מחוללים וצוחקים לפניו והשטן היה בתוכו מדלג ומרקד לפני
 העם, ומיד גבר חרון אפו של משה וישלך מידיו את הלוחות ושבר אותם
 לרגלי ההר, אבל כתב הקודש אשר בהם היה פורח וטס לאויר השמים,
 והיה צועק ואומר, חבל על העם ששמעו בהר סיני מהפה הקדוש לא
 תעשו לכם צלם וצורה וכל דמות, ולסוף ארבעים יום עשו עגל מסכה
 שאין בה ממש].

בת"י מתבאר שראיית המחולות שבידי הרשעים והשטן בתוכם, הם שהגבירו את חרון אפו של
 משה, ומחמתם שבר את הלוחות. בדרך זו מבאר גם הספורנו שמשה סבר שבני ישראל יעשו
 תשובה בשעה שיראו אותו יורד עם הלוחות ויביניו את טעותם, אך מאחר שראה את השמחה
 והמחולות בקלקול שעשו נואש שיוכלו לתקן את המעוות באופן שיחזרו לתמותן ויהיו ראויים
 ללוחות הראשונות ולכך שבר את הלוחות.

בענין פריחת האותיות מבואר בת"י שהאותיות פרחו לאחר שבירת הלוחות. אולם בחז"ל
 (תנחומא עקב יא) מצינו להיפך² - שמכיון שפרחו האותיות מהלוחות, כבדו הלוחות מאוד ונפלו
 ונשברו.

2. וישבר אותם תחת ההר - ... על מה שברו. על שפרח הפתב מעליהם. ולפיכך שברו. משל למה הדבר דומה.
 לדאר שקהי מהלף ופרוֹדוּגִיִּיא בְּדוּ לְהַפְגֵס בְּמִדְיָנָה, וְעָבַר בְּתוֹף הַנֶּקֶר וְנִפְלוּ הַפְּתָבִים לְתוֹף הַמַּיִם וְנִמְחוּ
 הָאוֹתִיּוֹת. מַה עָשָׂה אוֹתוֹ הַדָּר. קְרָעוּ, שְׁנָאֲמַר: וְאָרָא וְהִנֵּה חֲטָאֲתֶם לִה' אֱלֹהֵיכֶם. מַה רָאָה, רָאָה הָאוֹתִיּוֹת
 שִׁפְרָחוּ. וְאֵף הוּא שִׁבְרוּ, שְׁנָאֲמַר: אֲשֶׁר שִׁבְרַתְּ (תנחומא עקב יא)

בְּשֵׁעַר הַמִּחְנָה ♦ היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר?

(שמות לב, כו) **וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשֵׁעַר הַמִּחְנָה וַיֹּאמֶר מִי לִי אֱלֹהֵי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי:**

מהו שער המחנה? היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר?

בת"י מבואר שענין זה קשור לשאלה הגדולה, על פי איזה דין הוציא משה את אנשים אלו להורג:

**וְקָם מֹשֶׁה בַּתְּרַע סְנֵה־דָּרִין דְּמִשְׁרִיתָא וְאָמַר, מֵאֵן הוּא דְחִלְיָא דִּי
יִיתָוֵן לְזוּתֵי. וְאֶתְכַנְשׁוּ לְזוּתֵיהּ כָּל בְּנֵי דְלֵוִי:**

[ויעמד משה בשער סנהדרין של המחנה ואמר, מי הידאים את ה' יבאו אלו. והתאספו אליו כל בני לוי].

בת"י מתבאר כאן שמשה רבנו התייצב **בשער הסנהדרין** כדי להורות דרכי משפט לשעת חרום זו. ומדבריו למדנו שהריגת איש את אחיו הזובחים לעגל היתה בדין ומשפט, וכדיבואר להלן.

גם במדרש מצינו שהריגת החוטאים היתה על פי דין:

*זהרגו איש את אחיו - וכל מי שיש לו עדים והתראה היה נהרג מיד.
שנאמר "הרגו איש את אחיו". (תנחומא סי' כו).*

וראה המשך ענין זה בפסוק הבא.

מִשְׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחְנֶה • מהו משער לשער? ומאיזה דין נהרגו הזובחים לעגל?

(שימות לב, כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָדְכֶם עֲבְדוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחְנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ:

יש להתבונן בכמה דברים בפסוק זה. א. 'כה אמר ה' – היכן אמר ה' זאת? ב. מהו משער לשער? ג. האם יש מצוה להרוג דווקא איש את אחיו, או את רעהו, או קרובו?

וַיֹּאמֶר לְהֹזֵן בְּדַגְנֵי אֱמֶר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כָּל מֵאֵן דְּדָבַח לְטַעוֹת עַמְּמִיָּא יִתְקַטֵּל בְּסִיפָא, וּבְדוֹן עֵיבְרוּ וְתוֹבוּ מִתְרַע סְנַהֲדְרִין לְתַרְע בֵּי דִינָא בְּמִשְׁדִּיתָא וּבְעוּזֵי מִן קָדָם יְיָ דִּישְׁתַּבִּיק לְכוּן חוּבָא דָּא וְאִתְפָּרְעוּ מִן רְשִׁיעִיָּא פְּלַחֵי פּוֹלְחָנָא נוֹבְרָאָה וְקַטִּילוּ אֶפְלוּ גְבַר יִת אָחִיו וְגַבְר יִת חֲבֵרִיהּ וְאִינְש יִת קְרִיבֵיהּ:

[ואמר להם כה אמר ה' אלוהי ישראל, כל מי שזבח לאילולי העמים יהרג בחרב, ועתה עבדו ושובו משער הסנהדרין לשער בית הדין במחנה, ובקשו מאת ה' שישא לכם עוון זה, והנקמו מן הרשעים עובדי עבודה זרה, והרגו אפילו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו].

ת"י משיב על ג' שאלות אלו: א. ה' אמר זאת בתורה על הזובחים לאילילים (שימות כב, יט). ב. משער הסנהדרין לשער בית הדין. ג. יש מצוה להרוג את הרשעים עובד ע"ז אפילו אם זה אחיו, אך לאו דווקא את אחיו.

ת"י מוסיף שמשה אף הורה לבני לוי שיתפללו שה' ישא לעוון הזה, ובכך תפילה ונקמה יחד יועילו.

וכדבריו מצאנו בחז"ל:

כה אמר ה' - והיכן אמר? זובח לאלהים יחרם - שמות כב, יט. (מכילתא בא יב, - הובא כאן ברש"י)

עברו משער לשער במחנה - אמר לו הקב"ה חלק להם בתי דינים כדי שיסוד חרון אף מישראל. (סנהדרין לה.)

וַיִּטְחֶן - וַיִּשְׁקָ - וַיִּפֹּל מִן הָעַם... כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ ♦ כיצד נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש ביום אחד?

(שמות לב, כ כח) וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂדָּף בְּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁקָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [כח] וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כַדְבָר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן הָעַם בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ:

א. למה השקה משה את העם בשחק העגל? ב. הכיצד ביום ההוא כבר נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש? (הרי דיני נפשות זה תהליך ארוך)

בדברי חז"ל³ מבואר שלית מאן דפליג שמשה רבנו השקה את העם כדי לבדקם כמו סוטה ומי שחטא נענש, וכאן יש מחלוקת בעונש. "א שמה ששתו השפיע עליהם ומתו במיתת הדרוקן - צבו בטניהם ומתו (עיין ברש"י). ו"א שסימן הודיע על פניהם (שפתי החוטאים נעשו של זהב) וראום בני לוי והרגום.

ת"י דוגל בפירוש האחרון הנ"ל - שנעשה סימן על פניהם:

וַנְּסִיב ית עיגלא דעבדו ואוקד בנודא, וְשָׁף עַד דְּהוּוּ דְקִיק וְדָרִי עַל אַנְפֵי מוּזֵי דְנַחְלָא וְאַשְׁקֵי ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָל מֵאן דִּיֵּהֵב תַּמּוֹן כָּל מֵאנָא דְדִּהְבָא הוּוּ סִימָא נַפְקָא בְּאַנְפָּא: [כח] וַעֲבָדוּ בְנֵי לֵוִי

3. במסכת ע"ז מג: - מד. ויומא סו: ועיין ברש"י בפסוק כ' ד"ה "וישק".

הי בַּפְתִּיחַ דְּמֹשֶׁה. וּנְפִלוּ מִן עַמָּא דְּהָיָה סִימֵן בְּאַפִּיחֵיזוּ בְּקִטְלֵי
סִיפָא בְּיִזְמָא הָהוּא, בְּמִנְיָן תְּלָתָא אַלְפִין גְּבָרָא:

[ויקח את העגל שעשו וישרוף באש ויטחן עד שנעשה דק, ויזר על פני מי
הנהר וישק את בני ישראל, וכל מי שנתן שם כל כלי זהב היה סימן יוצא
בפניו. [כה] ויפלו מן העם שהיה סימן בפניהם במיתת חרב ביום ההוא,
כמספר שלושת אלפים איש].

ת"י סבור שכל מי שתרם זהב לעגל נעשה סימן בפניו והרגוהו על פי זה. יתכן שהטעם שת"י
העדיף פירוש זה, משום שפירוש זה הוא פשט הפסוק ומסתדר היטב עם רצף הפסוקים,
וכדלהלן:

בפסוק כו - משה קורא "מי לה' אלי".

בפס' כז - משה מצווה: "והרגו איש את אחיו".

בפסוק כח - מתואר הביצוע: "ויעשו בני לוי כדבר משה, ויפול מן הים ביום ההוא כשלשת
אלפי איש".

מהקשר הדברים נראה שעשייה זו היתה הריגה בסיף (ולא מגיפה שצבו בטניהם ומתו). ובזה
מיושב כיצד הרגו ביום אחד סכום כה רב בעדים והתראה, ולהנ"ל מיושב שהרגו על פי סימן
שהופיע בנס⁴.

דעה זו שנעשה סימן בפני החוטאים מובאת בחז"ל, שם גם נוסף מהו הסימן:

*וישק את בני ישראל - והיה משקה לישראל וכל מי שהיה נושק את
העגל בכל ליבו, היו שפתיו נעשים של זהב ושבת לוי היו הורגים
אותו. (פרקי דר"א פמ"ה)*

ל"ע בהבדל בין דברי ת"י לפרקי דר"א במי היה נעשה הסימן, בת"י מבואר שכל מי שתרם
זהב לעגל שפתיו נעשים זהב, ואילו בפרקי דר"א כתוב שכל מי שהיה נושק לעגל בכל ליבו, היו
שפתיו נעשות של זהב.

4. יש לפלפל כיצד ניתן להרוג על פי סימן שמימי ללא עדים והתראה ממש, ומבואר בכמה מקומות שבירוך
המציאיות באופן ניסי אינו בגדר 'לא בשמים היא'. ואכמ"ל.

מִלֵּאוּ יְדְכֶם ♦ האם בני לוי הוצרכו לכפרה על שהרגו איש את אחיו כהוראת משה?

(שימות לב, כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלֵּאוּ יְדְכֶם הַיּוֹם לְיוֹי פִּי אִישׁ בְּבִנוֹ וּבְאָחִיו וְלִתְּת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:

מהו 'מלוי ידים' זה?

רש"י מפרש 'אתם ההורגים אותם, בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום'. וביאר השפתי חכמים מילוי יד מורה על חינוך והתחלת הדבר, כמש"כ רש"י לעיל בפרשת תרומה. ואף כאן מתחילה היו הבכורים כהנים למקום וכשחטאו בעגל והקריבו קרבן לעבודה זרה הרגום והתחנכו הכהנים תחתיהם. והספורנו פירש: 'הקנו שלימות לידכם היום שיהיו מוכנות לעבוד את ה' במקדשו', וזאת יעשו על ידי ששימו מגמת פניהם לשמור משפטו ובריתו. ובזאת גם כינו עצמם לקבל ברכת ה'.

ת"י מפרש באופ"א:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְרִיבו קוֹדְבֵיכֶם, עַל שְׁפִיכוֹת אֲדָמָא דִּי בִידֵיכֶם, וְיִתְכַפֵּר לְכֹחַ קְדָם יְיָ, אֲרוּם נִגְעַתְוֹן גְּבֵר בְּבִרְיָהּ וּבְאָחִיו, וְלֹאֵיִתְּאָה עֲלֵיכֶם יוֹמָא דִּין בְּרָכְתָּא:

[וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְרִיבו קְרִיבוֹתֵיכֶם, עַל שְׁפִיכוֹת דְּמִים אֲשֶׁר בִּידְכֶם, וְיִתְכַפֵּר לְכֶם לְפָנַי ה' כִּי נִגְעַתְם אִישׁ בְּבִנוֹ וּבְאָחִיו, וְלֹאֵבִיא עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה].

בת"י פירש שמלוי ידים אינו נוגע לתפקיד אשר בד"כ ניתן לכהנים, אלא הוא מתקשר לסוף הפסוק - "ולתת עליכם היום ברכה", דהיינו הניגוד של קללה. כלומר מכיון שידיכם דמים מלאו מדם בניכם ואחייכם, הרי אתם טעונים כפרה, ולא תוכלו לקבל ברכה, לכן הקריבו קרבנות שיכפרו עליכם וזה ויתחשב לכם לברכה.

ולא מצאנו פשט זה אלא בלקח טוב שכידוע מקורו בת"י.

מַחְנֵי נָא מְסַפְרֵךְ • מאיזה ספר?

(שמות לב, לב) וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתֶם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מְסַפְרֵךְ
אֲשֶׁר פָּתַבְתָּ:

מאיזה ספר התכוון משה שה' ימחה אותו?

רש"י פירש: 'מַחְנֵי מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים'. והיינו שלא יוזכר השם משה בכל התורה כולה. וראה בדעת זקנים שאכן נמחה שמו של משה מכל פרשת תצוה ואף שהשיבו ה': 'מי אשר חטא לי אמחנו מספרי', מ"מ קללת חכם אפי' על תנאי היא באה.

ת"י מבאר באופ"א:

וּבְדוֹן אֵין תִּשְׁבּוֹק לְחֻבִּיהוֹן שְׁבוּק, וְאֵין לָא מַחְנֵי בְּדוֹן מִן סִפְר
צְדִיקָא דְכַתְּבָתָא לְשִׁמִּי בְּגוֹיָה:

[ועתה אם תעזוב לחטאתם תעזוב, ואם לא מחני נא מספר הצדיקים
שכתבת את שמי בתוכו].

ת"י סבור כחז"ל במסכת ר"ה (זו): שאחד מג' הספרים שנפתחים לפני הקב"ה בר"ה, הוא ספר הצדיקים בהם הוא רושם את אלה הנדונים לחיים. ומספר זה שהוא ספרן של צדיקים, ביקש משה שימחהו אם לא ישא לחטאת ישראל. והנה בשלמא לפירוש רש"י מובן מה תועלת תצמח ממחיית שמו של משה מהתורה, וכמש"כ רש"י שלא יאמר עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים. אלא לדברי ת"י צ"ב מה תועלת תצמח מהסרת שמו של משה מספרן של צדיקים?

יש שהבינו שכוונת ת"י למש"כ הרשב"ם והרמב"ן שמשה נתכוון למסור נפשו למיתה כדי לכפר על בני ישראל, וזהו מחני מ'ספרן של צדיקין' - מספר החיים ועל ידי שימחה מספר החיים - ימות. או כמש"כ הספורנו שלא ביקש למות ממש אלא שיעברו זכויותיו לחשבונם

של ישראל כדי שיזכו לסליחה.⁵

כדברי ת"י שספרך הוא ספר החיים משמע גם בגמרא:

מחני נא מספרך אשר כתבת - אמר ר' יוחנן שלשה ספרים נפתחים בר"ה אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד בינוניים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים... א"ר אבין מאי קרא וכו' רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת.⁶ (ר"ה טז:)

לך עלה מזה • מה פירוש המילה 'עלה'?

(שמות לג, א) וַיִּדְבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֲךָ אֶתְנַנֶּה:

מהו לך עלה מזה? (האם מתקשר צווי זה להמשכו בפסוק "אל הארץ". או יש לו משמעות נפרדת או נלוית?)

רש"י מפרש: "לך עלה - ארץ ישראל גבוה מכל הארצות, לכך נאמר עלה. דבר אחר, כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד, אמר לו בשעת רצון לך עלה". והאזה"ח פירש שהוא לשון עליה על משה שנתעלה מעסק זה במה שנטל הכתרים שניתנו לישראל.

ת"י מפרש באופ"א:

5. וראה בספורנו (בפסוק הבא) שה' השיבו שמדת הדין היא היפך זה, כי אמנם ישא כל אחד עונש עונו ויקבל שכר זכויותיו שאין מצוה מכבה עבירה, כל שכן שלא אשים זכותך לחשבונם.

6. עיי"ש בגמ' שמפסוק זה למדנו על שלושת הספרים שנפתחים, ואם כן נראה שכוונת משה שימחהו ה' מכל הג' ספרים.

וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה, אֵיזוֹל אִיסְתַּלַּק מִבָּא, דְּלִמָּא יִתְקַף דְּתַח דּוּגְזֵי
 בְּעַמָּא וְאִישִׁיזִינֻן. בְּגִין כֵּן טַיִל אֲנִתְּ וְעַמָּא דְּאִסְיִקְתָּא מֵאֲרַעָא
 דְּמִצְרַיִם לְאֲרַעָא דְּקַיִמִית לְאֲבֵרָהֶם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִימְרָא לְבְנֵיהֶם
 אֵיתְנִינָהּ.

[וידבר ה' עם משה, לך הסתלק מזה, פן יגבר חרון אפי בעם ואשמידם.
 לכן לך אתה והעם שהעלית מארץ מצרים לארץ שהבטחתי לאברהם
 ליצחק ליעקב לאמר לבניכם אתננה].

ת"י מתרגם 'לך עלה' - 'לך הסתלק', יתכן שמה שגרם לת"י לתרגם כך, הוא משום שת"י
 חיפש תרגום אחד לפועל "עלה" שמובא לראשונה בפסוק זה ולקמן בפסוקים הבאים (ג.ה.).

ומכיון שת"י בחר לתרגם עלה - הסתלק, לכך הוצרך לחלק פסוק זה לב' חלקים: א. לך
 עלה מזה, דהיינו הסתלק מבקשות נוספות של תחנונים, פן יגבר חרון אף ה'. ב. אתה והעם
 אשר העלית מארץ מצרים תעלו אל ארץ ישראל, (שהיא גבוה מכל הארצות ולכן שייך בה לשון
 עליה) כלומר 'אשר העלית' משמש כציווי לעליה לארץ ישראל, כאומר לכך התחלת בעליה
 ממצרים בכדי להגיע לארץ ישראל.

כִּי לֹא אֶעְלֶה בְּקִרְבְּךָ • הָאֵם נִסְתַּלְקָה הַשְּׂכִינָה לְאַחַר חֹטָא

העגל?

**(שימות לג, ג) אֶל אֲרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבְשֵׁי כִּי לֹא אֶעְלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם
 קִשָּׁה עָרַף אֶתָּה כֵּן אֶכְלֶךָ בְּדָרְךָ:**

מהו הלשון כי לא אעלה בקרבך? (העליה היא בד"כ ל... ולא ב...) עוד קשה היתכן
 שעלתה מחשבה לפניו יתברך שעם ישראל יעלו לארץ ישראל מבלי קשר ישיר
 עם הבורא? (אלא דרך מלאך) הלא הימצאות המשכן שענינה 'ושכנתי בתוכם'
 מוכיחה לא כך?

בתרגום אונקלוס מתרגם "כי לא אעלה": "כי לא אסלק שכינתי מבינך, כי עם קשה עורף אתה". כלומר למרות היותכם עם קשה עורף לא אסלק שכינתי מבינכם.

ת"י מוסיף בתרגומו:

לְאַרְעָא עֲבָדָא חֲלָב וּדְבֶשׁ, אָרוֹם לִית אַפְשָׁד דְּאִיסְלַק שְׂכִינַת יְקָרִי
מִבִּינִיכוֹן, בְּרִם לֹא יְהִי יְקָרִי שְׂרִי בְּמִדּוֹד מִשְׁרִיתִיהוֹן, אָרוֹם עִם
קָשִׁי קִדְל אַנְתָּ, דִּילְמָא אִישִׁיצִינְכוֹן בְּאַרְחָא:

[לֹאֲרֹץ עוֹשֶׂה חֶלֶב וּדְבֶשׁ, הָדִי אִי אַפְשָׁד שְׂאִסְלַק שְׂכִינַת כְּבוֹדִי מִבִּינֵיכֶם,
אֲךָ לֹא יִהְיֶה כְּבוֹדִי שׁוֹכֵן בְּמִדּוֹד מִחֲנִיכֶם, כִּי עִם קָשֶׁה עוֹרֵף אַתֶּה].

מבואר בת"י שאין הו"א שה' לא יעלה עם בני ישראל לארץ ישראל וישלח מלאך במקומו, ואדרבה 'עליה' פירושה סילוק (כאמור לעיל בת"י), וכאן המשמעות היא: 'לא אסלק שכינתי מבינכם' אף לא לרגע אחד. (עין גם ת"י לפסוק ה')

מה שכן קרה מבואר בת"י (כאן בהמשך ולקמן על פסוק ז') שהקב"ה הוציא את שכינתו מתוך המחנה: "לא יהיה שוכן כבודי במדור מחניכם" אלא בסמוך, ובכך אפשר להסביר את המצב הזמני שהיה בין מעשה העגל ועד לסידור שלושת המחנות - שהשכינה חזרה לשרות במחנה השכינה (הכהנים), ולשם הועתק אהל מועד אשר היה בינתיים באהל של משה מחוץ למחנה. שבזמן זה היתה השכינה בסמוך למחנה ולא בתוך המחנה ממש.

וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵדִים • האם הכתרים שקיבלו

מהר סיני היו חפץ גשמי או רוחני?

(שמות לג, ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵדִים מִהַר חוֹרֵב:

מהו "עדי" זה?

אונקלוס תרגם: 'תיקון זיניהון' - כלי זינים. וצ"ב מדוע הכתרים נחשבים כלי זיין?

בת"י מתבאר הדבר:

**וְאֶתְרוּקְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִן תִּיקוֹן זִינְיָהוֹן דְּשִׁמְא רַבָּא מְפֹרֵשׁ בְּתִיב
בְּהוֹן, דְּאֶתְיָהְבוּ לְהוֹן לְמִתְנָה מִן טְוֹד חוֹרְבַּ:
[וְיִתְרוּקְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכְּלֵי זִינִים שְׁשִׁים הַגְּדוּל מְפֹרֵשׁ כְּתוּב בְּהֵם שְׁנִיתָנוּ
לְהֵם לְמִתְנָה מֵהַר חוֹרְבַּ].**

בת"י מבואר ש'כלי זיין' אלו מהותם העקרית מתבטאת בכך שהשם הגדול - השם המפורש כתוב עליהם,⁷ בדומה לציץ שהיה במצחו של כה"ג, ובדומה למה שכתב ת"י לעיל בסוד כוחו של המטה שבידי משה, ובכוחם של האורים ותומים - שהשם המפורש היה נתון בין כפלי החושן ובעוד מקומות.

משמע מדבריו שהכתרים היו חפץ גשמי עליו היה חקוק (בחקיקה גשמית) השם המפורש. אכן אף אם ננקוט שהכתרים של בני ישראל לא היו חפץ גשמי אלא רוחני, הרי הכוונה שכתר זה מסמל את השראת השכינה על כל אחד מבני ישראל, והשראה זו הוסרה לאחר מעשה העגל.⁸

וזה הכוונה של הפסוק: "כי לא אעלה בקרבך" לדעת ת"י, שמחמת חטא העגל נוצרו ב' תוצאות. א. הורדת העדי שעליו מפורש השם הגדול. ב. הוצאת אהל מועד מתוך המחנה - חוצה לו, הרי זו הסתרה חלקית של השכינה ששרתה עד אז בתוך המחנה, אך אין זה סילוק חלילה וכפי שתרגם יונתן: "כי לא אעלה בקרבך - כי לא אסתלק".

והנה גם מת"י להלן יש להוכיח שהכתרים היו חפץ גשמי, כי ת"י (בפסוק הבא) כותב שמשה לקח את כל הכתרים הללו וטמן אותם במשכן.

7. וכך מבואר גם בתרגום שה"ש פ"ב פסוק יז: וּבְזַעֲרֵינָהּ יוֹמִיא עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֲגָלָא דְּדִהְבָּא וְאֶסְתַּלְקוּ עֲנָנִי קְרָא דִּי מְטַלְלֵי עֲלוּיָהוֹן וְאֶשְׁתָּאֲרוּ מְפֹרֵשׁ מִן וְאֶתְרוּקְנוּ יָת תִּיקוֹן זִינְיָהוֹן דְּחִיקִי בִּיה שְׁמָא רַבָּא מְפֹרֵשׁ בְּשִׁבְעִין שְׁמָהּ - ובקצת הימים עשו בני ישראל את עגל הזהב והסתלקו ענני הכבוד אשר הגינו עליהם ונשארו מגולים. והורידו את עדי זינם אשר חקוק בהם שמו הגדול מפורש בשבעים שמות.

8. וכמו שפירש ת"י כשמה ירד מההר וראה את העם 'כי פרוע הוא' - ראה שהוסר שם ה' מהכתרים שעל ראשם.

אמנם ברש"י (שבת פח:) משמע שהבין בגמרא, שכתרים אלו הינם דבר רוחני, ממה שכתב רש"י שלקחת הכתרים מבני ישראל היא שגרמה לקרינת אור פני משה⁹. וכך כתב רש"י:

ויתנצלו את עדים מהר חורב - אריו"ח וכולן זכה משה ונטלן, דסמיק ליה 'זמשה יקח את האהל'. וברש"י הביא ב' פירושים מנין הילפותא. א. מ'זמשה יקח'. ב. מ'את האהל' מלשון בָּהֵלוּ גָרוּ עָלַי רֵאשִׁי, והוא היה קירון אור פניו.

וְהָיָה כָּל מִבְקֵשׁ יִי • מִיְהוּ הַנִּקְרָא 'מִבְקֵשׁ הַשֵּׁם'?

(שמות לג, ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֵהָל וְנָטָה לוֹ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה הַדָּחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֵהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֵשׁ יִי יֵצֵא אֶל אֵהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מַחוּץ לַמַּחֲנֶה:

מהו 'מבקש ה' שנאמר כאן בהקשר זה?

הבעה"ט כתב: 'והיה כל מבקש ה' - מכאן שצריך אדם לגלות כדי שילמוד תורה', משמע שפירש את הביקוש האמור בפסוק על לימוד תורה.

ת"י מפרש באופ"א:

וּמֹשֶׁה נָסִיבוֹנָז וְטְמִידִינָז בְּמִשְׁכַּן אוֹלְפָן אוֹרֵייתָא דִּילִיָּה, בְּרָם יתּ
מִשְׁפָּנָא נִסָּב מִתְמָן וּפְרָסִיָּה לִיָּה מִבְּרָא לְמִשְׁדִּיתָא אֲרַחִיק יְתִיָּה
מִן מִשְׁדִּית עֲמָא דְאֲתַנְדָּזִן תְּרִין אֲלִפִּין אֲמִין, וְהָזָה קְרִי לִיָּה מִשְׁכַּן

9. בשער הכוונות לרבנו האריז"ל מבואר שכל מה שמשה נטל מבני ישראל את הכתרים, הוא לימות החול בהם משה מתעטר ומתכתר בהם, אולם בשבת קדש מחזיר משה לבני ישראל את כתריהם, וזהו התוספת נשמה וקדושת השבת שיש לכל אחד מישראל. וזהו שאומרים בתפילת שבת: 'ישמח משה במתנת חלקו' שלמרות שבשבת משה נותר רק עם כתריו שלו, מ"מ ישמח יען 'כי עבד נאמן קראת לו'.

בֵּית אֹלְפֶנָּא, וְהוּי כֹּל מֵאֵן דְּהֵדֵד בְּתַתּוּבָא בְּלֵב שְׁלִים קְדָם יְיָ הָזֶה
נִפְיָק לְמִשְׁכַּן בֵּית אֹלְפֶנָּא דְּמִבְּרָא לְמִשְׁדִּיתָא מוֹדִי עַל חוֹבִיָּה
וּמִצְּלִי עַל חוֹבִיָּה וּמִצְּלִי וּמִשְׁתַּבֵּק לִיָּה.

[ומשה לקחם (את הכתרים של בני ישראל) והטמינם באהל תלמוד שלו, אך את
המשכן לקח משם (מתוך המחנה) ונטה לו מחוץ למחנה, הרחיק אותו ממחנה
העם שנתנדו אלפים אמה. והיה קודה לו בית התלמוד, והיה כל מי שחזר
בתשובה בלב שלם לפני ה', היה יוצא לאהל בית התלמוד שמחוץ למחנה
מודה על חטאיו ומתפלל על חטאיו ומתפלל ונסלה לו].

בת"י מבואר שביקוש ה' באהל מועד אינו בשביל לדעת דבר הלכה או להגיש תלונות
משפטיות, כי הרי לאחר עצת יתרו היו לבני ישראל שרי אלפים שרי מאות ועוד, שהיו
פורשים לפניהם את שאלותיהם ובעיותיהם, אלא ביקוש ה' באהל מועד אמור על מצב
מיוחד שהאדם מחפש להתקרב לה' ולשוב אליו בלב שלם, ולכן פירש שמדובר באדם ששב
בתשובה ורוצה להתוודות על חטאיו ולקבל את סליחת ה'. הוא אשר יצא אל אהל מועד.

וְהַבֵּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בָּאוּ הָאֵהָלָה • הַבְטָה זֶה לְשִׁבְחָה
אוּ לְגִנְאִי?

(שימות לג, ח) וְהָיָה כִּי יִבְרָא מֹשֶׁה אֶל הָאֵהָל יִקְוֶמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ
אִישׁ פֶּתַח אֵהָלוֹ וְהַבֵּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בָּאוּ הָאֵהָלָה:

מה משמעותה של הבטה זו?

כל הבטה משמעותה הסתכלות תוך התבוננות, כמש"כ המלבי"ם (כאן בפירושו עה"ת): "וגם
לשון הבטה מציינ' תמיד העיון שבדבר שעיינו והשכילו בדרכי משה ובמדותיו".

ובתנחומא נחלקו בכיוון הבטה הזו:

והביטו אחרי משה - מה היו אומרים? ר' יצחק אומר לשבח, היו אומרים אשרי יולדתו של זה, כל ימיו הקב"ה מדבר עמו, כל ימיו הוא משולם להקב"ה, וגו'. ור' חמא אומר לגנאי, היו אומרים ראה צואר ראה שוקים, אוכל משל יהודים, ושזתה משל יהודים, וכל מה שיש לו משל יהודים, וחבירו משיבו, אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהיה עשיר¹⁰... (תנחומא ישן פקודי ד).

בת"י מבואר כאחד הצדדים:

וְהָיָה כִּדְ הָיָה גִפְיֵק מֹשֶׁה מִן מִשְׁדִּיתָא וְאֶזִּיל לְמִשְׁבְּנָא, קִימִין כָּל
דְּשִׁיעֵי עָמָא וּמִתְעַתְדִין גְּבַר בְּתִרְעָה מִשְׁבְּנִיה וּמִסְתַּפְּלִין בְּעֵינָא
בִּישָׂא אַחֲזִרֵי מֹשֶׁה, עַד זְמַן מִיַּעֲלִיָּה לְמִשְׁבְּנָא:

[והיה כאשר היה יוצא משה מן המחנה והלך לאהל, קמו כל דשעי העם ונצבו איש פתח אהלו, והביטו בעין דעה אחזרי משה עד עת בואו לאהל].

ת"י נוקט כאחד הדעות ואולי הלשון "נצבו" מסייע לדעה זו, כי "נצבים" הם אלו שמביטים לדעה כגון "נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה" (שמות ה, כ ע"ש במפרשים), וכן "ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם" (במדבר טז, כז)¹¹.

10. ומדרש זה כבר נרמז בגמ' בקדושין לג': 'והביטו אחרי משה', ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר לשבח וחד אמר לגנאי. עיי"ש וברש"י.

11. אמנם מצינו 'אתם נצבים היום כלכם' בריש פרשת נצבים. שאין פירושו לדעה.

**וְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים • האם כוונת פסוק זה
כפשוטו במראה פנים אל פנים?**

**(שימות לג, יא) וְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ
אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשַׁדְּתוּ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נֶעַד לֹא יָמִישׁ
מִתּוֹךְ הָאֵהָל:**

מהו 'פנים אל פנים', האמנם במראה?

וּמִתְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה מִמְּלִל קָבֵל מִמְּלִל, קָל דְּבוּרָא הָוּה שְׁמַע,
בְּרַם זִיו אַפִּין לֹא הָוּה חֲמִי הֵיכְמָא דְּמִמְּלִיל גְּבַר עִם חֲבֵרֵיהּ.
וּמִן בְּתַר דְּאַסְתַּלַּק קָל דְּבוּרָא תְּאִיב לְמִשְׁדִּיתָא וּמִתְנִי פְתַגְמִיא
לְכַנְיִשְׁתַּהוּן דִּישְׂרָאֵל, בְּרַם מְשׁוּמְשֻׁנִיָּה יְהוֹשֻׁעַ בֶּר נֹון הָוּה טְלִי לֹא
הָוּת זִייעַ מְגוּז מְשַׁבְּנִיָּה:

[ומדבר ה' עם משה דבור כנגד דבור, קול דבור היה שומע אבל זיו פנים
לא היה רואה, כמו שמדבר איש עם דעהו. ואחרי שהסתלק קול הדיבור
חוזר, למחנה, ומספר הדברים לאסיפתם של ישראל, אולם משמשו
יהושע בן נון היה נעד לא היה זו מתוך האהל].

עקרון גדול וחשוב הוא בלימוד התרגומים, שהתרגומים דרכם להרחיק ככל הניתן את
ההגשמה בכל מה שנוגע לתיאור דברים השייכים לקב"ה. כולל הקשר של משה רבינו עם ה'.

לא אפשרי לתרגם מראה פנים אל פנים, שהלא נתפרש בתורה שמשה בקש (לג, יח): "הראיני
נא את כבודך", וענהו ה': "לא תוכל לראות את פני, כי לא יראני האדם וחי" (יח, כ). לכך תרגם:
'דבור פנים אל פנים' שהוא תאור אנושי לדיבור ישיר ולא אמצעי - 'כאשר ידבר איש אל
רעהו'. וכ"פ האהבת יהונתן.

משה ראה את קשר התפילין של ראש או של יד?

וראית את אחורי ופני לא יראו - איתא בחז"ל שמשה ראה את הקשר של התפילין של הקב"ה, וזהו 'וראית את אחורי', ולכאן' הקשר של תפילין שנמצא מאחור - הוא בתפילין של ראש, וכך איתא בהרבה מקורות. אולם בת"י להלן לג, כג איתא, שמשה ראה את קשר התפילין של יד.

הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ • מדוע היה נחוץ למשה לדעת עתה את דרכי ה'?

(שימות לג, יג) וְעַתָּה אִם נָא מִצַּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֲדַעַךְ לְמַעַן אֲמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאִה כִּי עֲמַךְ הַגּוֹי הַזֶּה:

מה היה תוכן הבקשה הודיעני נא את דרכיך?

רש"י מפרש 'מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך'. ואילו רשב"ם והדעת זקנים פירשו שכאן ביקש משה שה' יילך בעצמו לפניהם ויודיעם הדרך. וראה פירושים נוספים בחזקוני ובספורנו.

ת"י מפרש באופן א:

וּכְדוֹן אֵין בְּבַעו אֲשַׁכַּחִית רַחֲמֵין קְדָמָךְ, אוֹדַעְנִי כְּדוֹן יִת אוֹרַח טוֹבָךְ וְאֲנַדַּע רַחֲמָךְ, חֵיךְ אֲנִת מְדַבֵּר עִם בְּנֵי גֵשָׁא, זַכָּאִין מְטִי לְהוֹן הִי כַחֲיִיבִין, וְלַחֲיִיבִין הִי כַזַּכָּאִין, וְתוֹב זַכָּאִין מְטִי לְהוֹן הִי כַזַּכָּוֹתְהוֹן וְחֲיִיבִין מְטִי לְהוֹן הִי כַחֲזוּבִיהוֹן. מִן בְּגַלְל דְּאֲשַׁכַּח רַחֲמֵין קְדָמָךְ וְגַלִּי קְדָמָךְ אַרוֹם עֲמַךְ עֲמַא הַדִּין:

[ועתה אם בבקשה מצאתי רחמים לפניך הודיעני את אורח טובך ואדע]

אהבתך, איך אתה נוהג עם בני אדם, צדיקים מגיע להם כרשעים, ולרשעים כמו צדיקים, ושוב, צדיקים מגיע להם כזכויותיהם ורשעים מגיע להם כעוונותיהם, למען אמצא חן לפניך, וגלוי לפניך כי עמך העם הזה].

בת"י מבואר שמשה ביקש לדעת את אופן הנהגת ה' ומדוע יש צדיקים המקבלים שכר כרשעים ורשעים המקבלים שכר כצדיקים.

בגמרא מצינו כעין דברים אלו:

הודיעני נא את דרכיך - ...בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנאמר הודיעני נא את דרכיך, אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו אמר לו: משה! צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע וגו'... (ברכות ז:)

ויש להתבונן מה היה נחוץ למשה לדעת תשובה זו דווקא בעיתוי זה?

יתכן שדווקא בעיתוי זה בו סטו העם מן הדרך אשר הנהיגם משה, ועשו את העגל, רצה משה להתכונן להמשך ההנהגה הלאה, ולכן רצה לדעת את דרכי ה' לצורך שני מטרות: א. לנהוג בעצמו כהנהגת הקב"ה שהיא ההנהגה הנכונה. ב. בשעת כישלון חלילה לדעת להיתפס במידותיו של הקב"ה כדי להשיג את סליחתו להם¹².

12. וכע"ז ברש"י כאן בסמוך (פסוק יט) "לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה, שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל, הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור, ואתה צפון במערה, וקראתי בשם ה' לפניך, ללמדך סדר בקשת רחמים, אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות (ראש השנה יז:), הוי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון, יהיו נענין, כי רחמי לא כלים.

פָּנַי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ • המתן לי עד שיעברו פנים של זעם!

(שמות לג, יד) וַיֹּאמֶר פָּנַי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ:

מהו 'פני ילכו'?

רש"י פירש: "כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך". כלומר שכבר עתה נענה לבקשתו של משה להלך: "יילך נא ה' בקרבנו". וכן פירש אונקלוס ושאר המפרשים.

ת"י מבאר זאת באופן שונה:

**וַיֹּאמֶר אֲמַתֶּן עַד דִּיהֶבֶן סִבֵּר אֶפִּיךָ דְרוּגְזָא, וּמִן בְּתַר כְּדוּן אֲנִיחַ לָךְ:
[ויאמר המתן עד שייילכו סביר פנים של דוגז, ואחרי כן אניח לך].**

מת"י מתבאר שמדובר כאן **בסביר פנים של דוגז**, כביכול, של הקב"ה, שיש צורך בהמתנה עד שיסור "פנים" אלו ואז הקב"ה יניח לו כפי שבקש.

יתכן שת"י מיאן בפירוש רש"י משום שלא כתוב פני ילכו **לפניכם** וכו', ואכן מצאנו פירוש זה בחז"ל¹³:

פני ילכו והניחותי לך - א"ר יוחנן משום ר' יוסי מגין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב פני ילכו והניחותי לך, אמר לו הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך.¹⁴ (ברכות ז).

13. (אמנם גם פירוש רש"י הוא עפ"י חז"ל).

14. עיי"ש בסוגיא דלכאוי' לרגע בו א-ל זועם בכל יום שנאמר כי רגע באפו.

נגד כל עמך אעשה נפלאות • נפלאות לעם? למשה? או לזרעו של משה?

(שימות לה, י) ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה יי כי נורא הוא אשר אני עשה עמך:

על איזה נפלאות מדבר הפסוק? נפלאות לישראל? או למשה?

רש"י מפרש שהנפלאות אמורות על ישראל: 'שתהיו מובדלים מכל האומות שלא תשרה שכינתי אליהם', כלומר ישראל יובדלו בכך שתשרה עליהם השכינה. והספורנו פירש שהנפלאות יהיו לישראל בעת שישתמשו במדות הללו (י"ג מידות).

ואילו הרשב"ם מפרש את הפסוק על משה - 'נגד כל עמך אעשה לך נפלאות, וראה כל העם את הגדולה שאני עושה עמך, כי נורא - ועל כן יראו לגשת אליו'. וכן משמע ברמב"ן שהנפלאות הם 'היות ה' עם משה לשם ולתפארת בנעלם ובמופלא'.

בת"י מבואר פירוש אחר שהנפלאות יהיו עם בניו של משה:

ואמר הא אנא גזר קיים דלא אשליחף עמא הדין בעם אוחרון, ברם מינך יפקון אוכלוסין דצדיקין. קביל כל עמך אעביד פרישן להון, בזמן דיהבון בשבייתא על נהדות בכל, ואסיליקינזן מתמן ואשרינזן מן לגזי לנהד סמבטיזן, וכהינזן פרישן לא אתבריו בכל דידי אדעא ובכל עממיא, ויחמזן כל עמא דאנת שדי ביניהון ביזמא ההוא, ית עובדא דיי ארום דחיל הוא, דאנא עביד עמך:

[ויאמר הנה אנכי כרת ברית שלא אחליף עם זה בעם אחר, אבל ממך יצאו רבים צדיקים, נגד כל עמך אעשה נפלאות להם, בעת שילכו בשבי על נהדות בכל ואעלה אותם משם ואשבין אותם מעבר לנהד סמבטיזן וכאלה נפלאות לא נבראו בכל יושבי הארץ ובכל הגוים ויראו כל העם

שאתה שורה בתוכם ביום ההוא את מעשה ה' כי נורא הוא שאני עושה עמך].

בת"י מבואר א. שמה שהציע ה' למשה 'ואעשה אותך לגוי גדול' לא הלך ריקם, ואכן הבטיחו ה' **שיצאו ממנו אוכלוסי צדיקים**. וכמו שאמרו בגמ' (ברכות ז.) אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו, מנ"ל ממשה וכו'.

ב. עוד מבואר בת"י שהנפלאות האמורות הם **לזרעו של משה**, לאותם אוכלוסי צדיקים בשעה שיילכו בשבי על נהרות בבל, וה' ישא אותם משם ויקחם מעבר לנהר הסמבטיון, וניסים כאלו לא נבראו בכל הארץ ובכל העמים, ועל הימים ההם נאמר: 'וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה' כי נורא הוא'.

מעשה זה מובא גם במדרש (מדרש עשר גלויות נדפס באוצר המדרשים):

והגלה בגלות זו לויים מזרעו של משה, ששים רבוא, כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים 'שירו לנו משיר ציון', מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם ואמרו 'איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר', וראה הקב"ה שלא רצו לשיר וגנזן ונתנן לאחר סמבטיה¹⁵.

בבן איש חי (ש"ש הקדמת פרשת תרומה) האריך לבאר את ענינו של הנר האמצעי במנורה שהוא כנגד **יום השבת העומד במרכז** ימי החול - רביעי חמישי שישי מימינו. וראשון שני שלישי משמאלו. ואף משה רבנו הוא האמצעי שבשבעת הרועים - אברהם יצחק יעקב מימינו, ואהרן, יוסף ודוד משמאלו. וזהו שנאמר: 'ישמח משה במתנת חלקו' שחלקו הוא השבת ששניהם באמצע. **וזהו שזכה משה שבניו יושבים אצל נהר הסמבטיון שהוא עד המעיד על השבת**, כמבואר בגמ' (סנהדרין סה:): וכמו שכתוב בת"י עה"פ: 'נגד כל עמך אעשה נפלאות...'.

15. יש להעיר שלכאור' מדרש זה אינו כפרש"י ותוס' בריש עשרה יוחסין (קדושין סט:): שם מבואר שהטעם שנחמיה לא מצא מבני לוי בעלותן לארץ ישראל, הגם שטרח להעלותם כדתנן עשרה יוחסין עלו מבבל. דה"ק לא מצא כשרים לעבודה אלא מאותן שחתכו בהונתיהן, ולדברי המדרש הנ"ל אותם לויים הם אלו שנלקחו למאחורי נהר הסמבטיה ולא עלו בעליית נחמיה.